

• Kant: epistemologi

Lars Johan Materstvedt

www.materstvedt.net

1

Immanuel Kant

(1724-1804)

“Epistemologisk
prosjekt”:

- Tilbakevise Humes epistemologi
- Gi filosofisk begrunnelse for Newtons fysikk

Kritik der reinen Vernunft, 1781:

**"Hva kan fornuften brukes, og ikke brukes, til
– hva er dens gyldighetsområde?"**

- **"Ren"** fornuft = uten forankring i sanseerfaringen
- Epistemologi: mellom rasjonalisme (Descartes) og empirisme (Hume)
- Kant vil overvinne begge posisjoner – lage "høyere syntese"
- MEN: Hume viktig – jf "dogmatisk slummer"
- (Om enn "skandale")

3

Epistemologi & moralfilosofi (etikk)

- Kants epistemologi kaller han **"teoretisk filosofi"**
 - Grunn: epistemologien dreier seg om hvordan vi betrakter verden; jf *theoria*
- Moralfilosofien kalles **"praktisk filosofi"**
 - Fordi moral dreier seg om hvordan vi handler i verden; det vi gjør i praksis, i det praktiske liv

4

Erkjennelses-prosessen:

- **"All vår erkjennelse begynner med erfaringen"**
 - (Enig med Hume)
- **"Selv om all vår erkjennelse begynner med erfaringen, så utspringer den likevel ikke derfor i sin helhet av erfaringen"**
 - (Uenig med Hume)

5

Transcendentale betingelser for erfaring

Vi ser virkeligheten gjennom:

- **tid**
- **rom**
 - = **anskuelsesformer** (indre: tid, ytre: rom)
- **kausalitet** ("12")
 - = forstands-kategorier

Tilsammen: "ordnende instanser"/"mønstre" i bevisstheten

Erfaring uten er umulig: jf "politimannen"

6

Tid & rom:

1. Man kan tenke seg tid og rom uten gjenstander, men ikke gjenstander uten tid og rom.
2. Tid og rom kan fortsettes i det uendelige (i tanken), men alle empiriske objekter er begrensede (er avgrensede/har grenser).

7

De 12 forstands-kategoriene:

• Kausalitet (årsak)	• Negasjon
• Substans (ting)	• Innskrenkning
• Enhet	• Fellesskap
• Flerhet	• Mulighet
• Allhet	• Tilværelse
• Realitet	• Nødvendighet

8

Dybvig & Dybvig, s. 252:

- "Anskuelsesformenens funksjon er å gjøre sansning *mulig*; forstandskategoriernes funksjon er å gjøre sansning *forståelig*. Først denne kombinasjonen av sansning og forståelse er Kant villig til å kalle *erfaring*."

9

Anskuelses-former & forstands-kategorier

- Vi er "låst" i tid, rom, og kausalitet
- *Ikke egenskaper ved naturen, men ved mennesket*
- De "sitter i" mennesket og gjør det mulig for oss å erfare noe overhodet
- Derav "**mulighetsbetingelser**" (for erfaring)

10

Anskuelses-former & forstands-kategorier

- Derfor **vet** vi at vi alltid vil erfare virkeligheten i tid og rom, og forklare den som kausal
- Uansett vil erfaringen være **silt** gjennom disse "brillene"
- **Ergo** vet vi noe **sikkert om fremtiden**
 - Den kopernikanske vendingen: I stedet for å fokusere på hvordan naturen virker på meg, spør Kant: "*Hvordan virker jeg på naturen?*"

11

Kants "*kopernikanske revolusjon*" / "vending" i filosofien

- Kopernikus satte *solen* i sentrum i stedet for jorden
 - Lettere å forklare/mindre kompleks forklaring av himmellegemenes bevegelser
- Kant setter subjektet i sentrum i stedet for objektet
 - Lettere å forklare hvorfor vi har sikker viten

12

Anskuelses-former & forstands-kategorier

- Mener Kant virkelig at naturen ikke inneholder naturlover?
– *Svaret er ja!*
- Naturlovenes konstans skyldes vår *erkjennelsesevnes* konstans
- Altså: Det konstante element finner vi ikke "der ute", men "her inne"

13

Vår forstand er "naturens lovgiver"

- Det er vi som "påfører" naturen dens lover:

"Så overdrevet, så mot all fornuft det enn kan høres å si at forstanden selv er kilden til naturlovene ... er dette likevel riktig".

14

Kants "gaffel"

– Analytisk a priori

- » analytisk = "forklaringsdom"; definitoriske/avhengig av logikk alene
- » a priori = uavhengig av/forut for erfaringen

– Syntetisk a posteriori

- » syntetisk = "utvidelsesdom"
- » a posteriori = avhengig av/på grunnlag av/etter erfaringen

– Syntetisk a priori

- » om erfaringen, men likevel forut for erfaringen – Hume mangler denne

15

Syntetisk a priori utsagn:

"Tiden går ikke baklengs"

"Rommet har bare tre dimensjoner"

(*"flatland"* umulig)

"Virkningen følger alltid /nødvendigvis av årsaken"

– Dvs.: "for oss"

– Utsagnene springer ut av / hviler på anskuelsesformene og kategoriene

16

Syntetisk a priori utsagn:

- Disse utsagns **sikkerhet** understrekes av det a prioriske element:
- Nødvendighet; *"At det ikke kan være annerledes"*, og
- Streng allmenngyldighet; *"At overhodet ingen unntak tillates som mulig"*

17

Fornuftens antinomier

- a) Verden **må** ha en begynnelse (endelig): alt som eksisterer er forårsaket av noe annet
 - b) Men verden **kan ikke** ha en begynnelse/ første årsak (uendelig): rekken bakover er uendelig
- Uendelig eller endelig univers?
 - ("outside" må være **i** rommet)
 - Grensen **viten/tro**:
 - Fornuftens gyldighetsområde
 - Fornuften "tvinger seg selv i kne"

18

Kant om bakgrunnen for antinomiene:

- "Menneskelig fornuft har den besynderlige skjebne at den er bebyrdet med en type spørsmål som, slik de gir seg i kraft av fornuften selv, fornuften ikke er i stand til å ignorere, men ei heller å besvare."

19

Erkjennelsesprosessen:

Ding an Sich (tingen i seg selv) = grensebegrep

↓
"grøt" av sensoriske signaler

↓
Sanseapparatet: anskuelsesformer (tid & rom)

↓
Forstandskategorier (kausalitet + 11)

↓
Verden fremstår som meningsfulle objekter

20

Om metafysikk

- Vår verden kan ikke sies å ligne den egentlige verden på noen forståelig måte
- Det er uunngåelig at vi stiller metafysiske spørsmål
- Det er vårt lodd å stille dem på grunn av vår natur;
– jf Dostojevskijs "fordømte spørsmål"
- Guds eksistens kan hverken bevises eller motbevises
– (utenfor fornuftens gyldighetsområde)

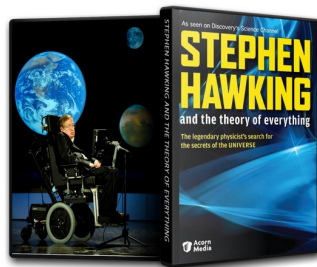
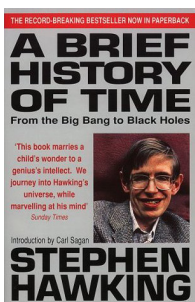
21

"Totalforklaringen"

- Umulig å forestille seg – ikke *intelligibel*
- Men trangen til å forklare alt er positiv, ettersom den fremmer forskningen
- En motivasjonsfaktor
- Ideen om den totale forståelse regulerer vår forskertrang; en "**regulativ idé**"
- En fyrlykt vi navigerer etter – en "uunnværlig rettesnor"

22

www.hawking.org.uk

23